

ΣΠΗΛΑΙΟΝ "ΟΞΩ ΛΑΤΣΙΔΙ," ΣΙΤΑΝΟΥ ΣΗΤΕΙΑΣ

Σ.Κ.Κ. 2080

Υπό 'Ελ. Πλατάκη και 'Ιω Τσιφετάκη
Τοῦ Σπηλαιολ. Κλιμακίου Κρήτης

Ἄφιερῶται εἰς τὸν κ. Paul Faure.

Τὸ σπήλαιον ἦτο γνωστὸν εἰς τὸ Κλιμακίον, ἐκ τῶν Δελτίων Τοπωλυμίων τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν (Ε.Κ.Ι.Μ.), εἰς τὰ ὁποῖα φέρεται ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω ὄνομα.¹

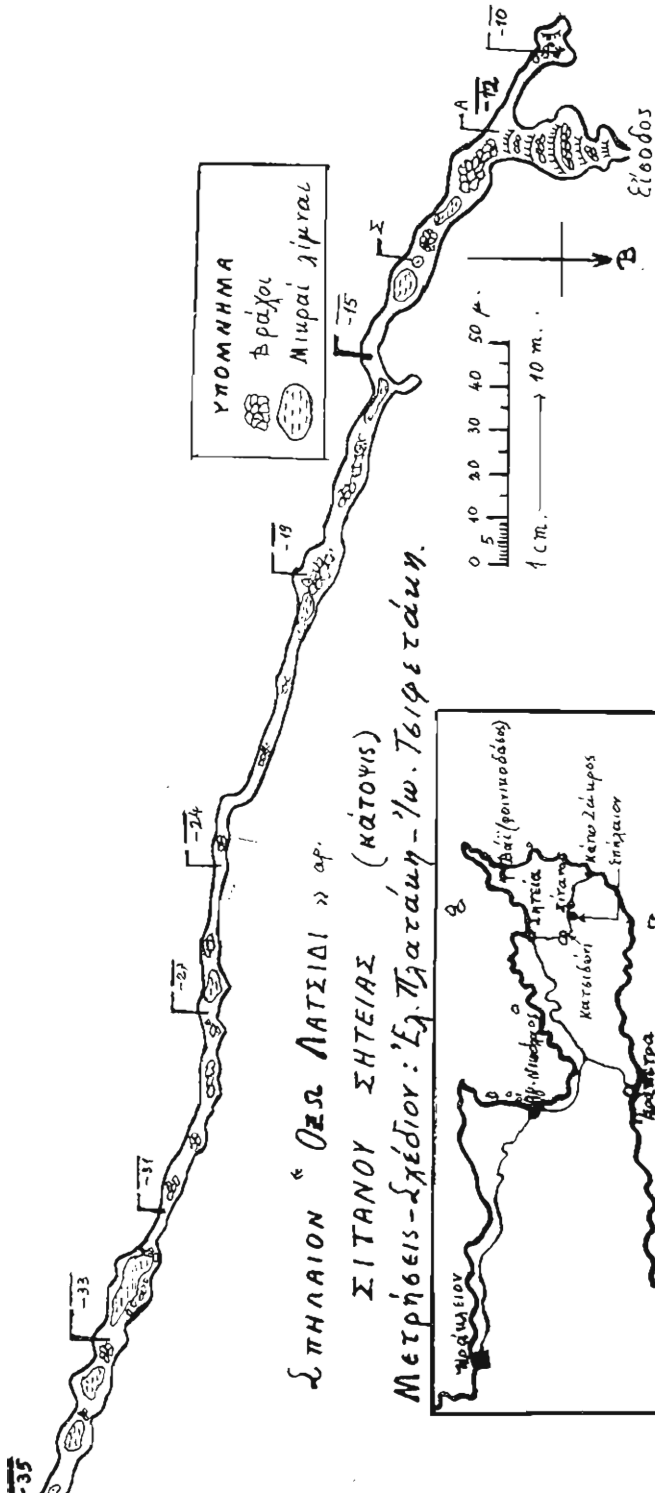
Τὴν 26 Ἰουλίου 1967, ὁ κ. Paul Faure, ἐρευνῶν τὴν περιοχὴν, ἐπληροφόρηθη τὴν ὑπαρξίν τοῦ σπηλαιίου, τὸ ὁποῖον ἐπεσκέφθη αὐθημερὸν μετὰ τοῦ ἐκ Σιτάνου κ. Μιλτ. Λυκάκη. Διαπιστώσας, ὅτι τοῦτο εἶναι λίαν σημαντικόν, κυρίως ἐξ ἀπόψεως μῆκους, ἐνημέρωσεν ἀμέσως τὸν δεῦτερον ἐκ τῶν γραφόντων, εὐρισκόμενον εἰς τὸ γειτονικὸν χωρίον Κατσιδώνι καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀμφότεροι, διὰ τηλεγραφήματος καὶ ἐπιστολῆς, εἰδοποίησαν τὸ Κλιμακίον. Κατόπιν τούτων, ὁ πρῶτος ἐκ τῶν γραφόντων μετέβη ἐπὶ τόπου τὴν 3ην Αὐγούστου 1967 καί, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν δεῦτερον, προέβη εἰς τὴν μελέτην καὶ χαρτογράφησιν τούτου.²

Τὸ σπήλαιον εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ὁ Ξ Ὡ Λ α τ σ ῖ δ ι».³ Εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν «Πατέλια», ἐν χιλιάμ. ΒΔ τοῦ χ. Σίτανος τῆς Κοινότητος Κατσιδωνίου (Ἐπαρχ. Σητείας, Νομὸς Λασιθίου Κρήτης), περὶ τὰ 15 μ. νοτίως τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ.⁴ Ὑψόμετρον εἰς τὴν εἴσοδον 610 μ.

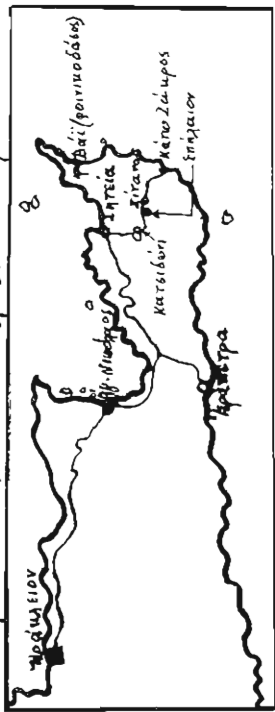
Διανοίγεται ἐντὸς ἰουρασικοῦ ἀσβεστολίθου, κυανοῦ ἕως τεφροῦ, στιφροῦ, ἐμφανιζομένου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κατὰ παχείας στρώσεις. Βαρειότερον, ἐμφανίζεται σύστημα περιμοριαδικῶν φυλλιτῶν εἰς εὐρείαν ἔκτασιν. Οὗτοι ἔχουσι καὶ μικρὰν ἐμφάνισιν εἰς ἀπόστασιν 500 μ. περίπου, ΝΔ τοῦ σπηλαιίου, ἐν μέσῳ τοῦ ἀσβεστολίθου, ἐνῶ ἐκατέρωθεν (πρὸς τὰ ΒΔ καὶ ΝΑ), ἐμφανίζονται δύο μικροὶ ὄγκοι δολομιτῶν τῆς Τρικασίου. Τὸ χ. Σίτανος εἶναι κτισμένον εἰς τὴν ἐπαφὴν τῶν σημειωθέντων φυλλιτῶν καὶ ἠωκαινικοῦ φλύσχου τῆς ὑποζώνης Τριπόλεως. Ἐπι νοτιώτερον, παρουσιάζεται ἠωκαινικὸς ἀσβεστόλιθος.⁵ Ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαιίου εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐπαφὴν τοῦ ἀσβεστολίθου καὶ τῶν φυλλιτῶν. Πρὸ ταύτης εὐρίσκεται μικρὸν ἐπίπεδον ἐκ φυλλιτῶν μὲ θαιμνώδη βλάστησιν, ἄνωθεν δὲ ἀσβεστολιθικὸς ὄγκος, ἀποτόμως ἀνερχόμενος, σχεδὸν γυμνὸς βλαστήσεως. Τὰ ἄμβρια ὕδατα τῆς περιοχῆς, μέσῳ τῆς ἀναφρεθείσης πεδινῆς ἐκτάσεως, κατέρχονται εἰς τὸ σπήλαιον, συναποκομιζόντα καὶ φερτὸν ὕλικόν.

Ἡ εἴσοδος - κάθοδος τοῦ σπηλαιίου εἶναι ὀριζοντία ὁπῆ διαστάσεων 1,30 X 1,25. Ἀκολουθεῖ ἀπότομος κατακάρυφος κάθοδος 3,20 μ. Ἐκεῖθεν διανοίγεται αἶθουσα διαστάσεων 34 X 16 X 2.50, λίαν ἐπικλινῆς πρὸς Νότον, σχεδὸν κλιμακωτῆ, μὲ καθόδους μέχρι καὶ 4 μ. καὶ δάπεδον μὲ θράχους ἐκ τῆς ὀροφῆς καὶ μὲ φερτὸν ἔξωθεν ὕλικόν. Μεταξὺ εἰσόδου καὶ σημείου Α, ἡ ὑψομετρικὴ διαφορὰ εἶναι περίπου 12 μ.

Δεξιὰ διανοίγεται θάλαμος, συναλικῶς μῆκους 32 μέτρων καὶ ὕψους μέχρι 2.50.

Λ Π Η Λ Α Ι Ο Ν « Ο Ξ Ω Λ Α Τ Σ Ε Ι Α Σ » α ρ .
 Σ Ι Τ Α Ν Ο Υ Σ Η Τ Ε Ι Α Σ (Κ Α Τ Ο Ψ Ι Σ)
 Μ ε τ ρ ή δ ε ι ς - λ χ έ δ ι ο ν : Έ ρ . Π λ α τ α ύ η - ΄ ω . Τ ε ι φ ε τ α ύ η .

Εἰς τὰ τοιχώματα τούτου, ἐπιστρώσεις ἐκ λιθωματικῆς ὕλης, ἐπὶ δὲ τοῦ δαπέδου καὶ εἰς τὰ χαμηλὰ τῶν παρειῶν ἐμφανῆ τὰ ἴχνη ρῶν ὕδατος.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κυρίως σπηλαιίου ὑπὸ μορφὴν γαλαρίας, τῆς ὁποίας ὁ ἄξων εἰς τὰς κεντρικὰς γραμμὰς διευθύνεται πρὸς ΝΑ. Τὸ πλάτος τῆς γαλαρίας κυμαίνεται ἀπὸ 2 ἕως 8 μ. (εἰς ὀλίγα σημεῖα τὸ ὠφέλιμον πλάτος διόδου παρὰ τὸ δάπεδον εἶναι μόνον 0,80 μ.). Τὸ ὕψος εἰς ὠρισμέναις περιοχὰς ὑπερβαίνει τὰ 3 μ., ἐνῶ εἰς ἄλλας μειοῦται εἰς τὰ 0,50 μ., ἰδίᾳ πρὸς τὸ τέριμα. Εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς διαδρομῆς, τὸ δάπεδον καλύπτεται ἀπὸ θράχους πεσόντας ἐκ τῆς ὀροφῆς (βλ. κάτωτω). Μικραὶ ἀβαθεῖς λίμναι ὕδατος εἰς πολλὰς περιοχὰς (τὰς κυριωτέρας βλ. εἰς τὴν κάτωτω). Ἡ σταγονορροὴ εἰς τινὰς περιοχὰς εἶναι σημαντικὴ. Μικραὶ ροαὶ ὕδατος παρατηροῦνται εἰς ὀλίγα σημεῖα, εἰς δὲ τὸ τέριμα τῆς γαλαρίας, ἡ παροχὴ τῆς ροῆς εἶναι τῆς τάξεως τῶν 6—8 κυβ. μ. ἀνὰ 24 ὥρον. Ἐκεῖ τὸ ὕδωρ ἰσχυρίζεται ἐν μέσῳ ἄμμου καὶ χαλίκων. Καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τῆς γαλαρίας, τὰ ἴχνη μεγαλυτέρων ρῶν ὕδατος, τὸσον τῶν παλαιῶν ὅσον καὶ τῶν συγχρόνων εἰς θραχεράς περιόδους, εἶναι ἐμφανῆ. Βάσει τούτων, τὸ σπηλαῖον ἐμφανίζεται ὡς ὑπόγειος ποταμὸς, εὐρισκόμενος σήμερον εἰς ὑποτυπώδη λειτουργίαν, ἐνῶ παλαιότερον εἶχε λίαν σημαντικὴν δράσιν.

Ἡ σχετικὴ ὑγρασία τοῦ ἀέρος, ὀλίγα μέτρα μετὰ τὴν εἴσοδον καὶ μέχρι τοῦ 1/3 τῆς διαδρομῆς, εἶναι 90%, ἐκεῖθεν δὲ πάντοτε 100%. Λόγω ταύτης, παρουσιάζεται δυσφορία τις περὶ τὴν ἀναπνοὴν (δὲν ἐσημειώθη παρουσία διοξειδίου τοῦ ἀνθρακικοῦ), καὶ ὡς ἐκ τούτου, πολὺ ὥρος παραμονὴ ἐντὸς τοῦ σπηλαιίου δὲν ἐνδείκνυται.

Ὁ λιθωματικὸς διάκοσμος εἶναι λίαν πτωχός. Μόνον εἰς σταλαγιμίτης (θέσις Σ) διασπᾶ ὀλίγον τὴν μονοτονίαν τοῦ τοπίου. Οἱ σταλακτίται εἶναι πολλοί, ἀλλὰ μικροῦ μεγέθους, μαστοειδεῖς κατὰ τὸ πλεῖστον. Στῆλαι εἰς τὰς παρειὰς πολὺ μικραὶ. Εἰς πολλὰς περιοχὰς τὰ τοιχώματα καλύπτονται ὑπὸ μικροῦ πάχους λιθωματικῆς ὕλης, ὑπολείκου κατὰ τὸ πλεῖστον μετ' ὑγρὰν ἐπιφάνειαν, λόγω τῆς σταγονορροῆς.

Τὸ δάπεδον τῆς γαλαρίας εἶναι κατὰ περιοχὰς ὀριζόντιον, εἰς ἄλλας ἐλαφρῶς κατηφορικὸν μετ' ἀναβάσεις τῆς τάξεως τῶν 2 ἕως 4 μ. Ὑπελογίσθη, ὅτι τὸ τέριμα τῆς γαλαρίας εὐρίσκεται χαμηλότερον τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαιίου κατὰ 35 ἕως 40 μ.

Ἡ γαλαρία ἀκολουθεῖ εἰς τὰς βασικὰς γραμμὰς σφαιρὰν ἀλλεπαλληλῶν διακλίσεων τοῦ ἀσβεστολίθου, αἵτινες συνέβαλον πολὺ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς. Μετὰ τὴν διάθρῃσιν τοῦ πετρώματος ἐπηκολούθησε ἔντονος μηχανικὴ ἐνέργεια τοῦ ὕδατος, ἥτις ἀπετέλεσε τὸν κυριώτερον παράγοντα τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ σπηλαιίου - γαλαρίας.

Ὁ ἀσβεστόλιθος ὑπέγκειται τῶν φυλλιτῶν. Τοῦτο καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐκτείνεται εἰς μικρὰν περιοχὴν πρὸς τὰ ΝΑ, ἐπὶ δὲ καὶ ἡ μορφολογία τοῦ τοπίου, παρεκίνησαν τοὺς γράφοντας νὰ ἐρευνήσωσι, μὴ ἴπως, κατὰ τὴν διαδρομὴν καὶ ἰδίᾳ περὶ τὸ τέριμα τοῦ σπηλαιίου, ὑπάρχῃ ἐμφάνισις καὶ ἐτέρου, πλὴν τοῦ ἀσβεστολίθου, πετρώματος. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικόν.

Τὸ μήκος τοῦ ὅλου σπηλαιίου εἶναι 360 μ. Οὕτω, μετὰ τὸ σπηλαιοβάραθρον τοῦ Ὁμοῦλου Κυβωνίας (τοῦ Τζανῆ ὁ Σπήλιος, Ε.Σ.Ε. 1097 - Σ.Κ.Κ. 78), τοῦ ὁποίου τὸ γνωστὸν μήκος φθάνει τὰ 2.300 μ., ἔρχεται (τό γε νῦν ἔχον) δευτέρον ἐν Κρήτῃ.⁶

Τὸ σπηλαῖον, γεωλογικῶς καὶ σπηλαιολογικῶς, εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον. Ἐξ ἐπόψεως τουρισμοῦ, λόγω τοῦ πτωχοῦ λιθωματικῆς διάκοσμου του, τὸ ἐνδιαφέρον μειοῦται κατὰ πολὺ. Ἐν τούτοις, λόγω τοῦ μήκους του, τῆς μορφῆς του

καὶ τῆς θέσεώς του παρὰ τὴν ἀμαξιτὴν ὁδόν, προσφέρεται διὰ τουρισμὸν εὐρύτερον τοῦ ποταμοῦ. Ἐὰν διευθετηθῇ ἀποχευτικῶς (δὲν παρρησιάζει σημαντικὰς δυσκολίας) καὶ ἂν βελτιωθῇ ἀρκούντως ἡ κατάστασις τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, πολλοὶ ἐκ τῶν ἐπισκεπτομένων τὸ Μινωικὸν ἀνάκτορον Κάτω Ζάκρου, κατὰ τὴν μετὰ βασιν ἢ ἐπιστροφὴν, θὰ κάμουν καὶ τὴν μὲσω Κατσιδωνίου διαδρομὴν πρὸς ἐπίσκεψιν τούτου, τοῦ ἀνατολικώτερον (εἰς Καρύδι) εὐρισκομένου ἐτέρου σημαντικοῦ σπηλαίου «Περὶστερὰς» (Ε.Σ.Ε. 1305—Σ.Κ.Κ. 740), ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἰσάν σημαντικοῦ ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως σπηλαίου τοῦ Κάτω Πλατυθύλου εἰς Κατσιδώνι (Ε.Σ.Ε. 1305—Σ.Κ.Κ. 1513). Δὲν θὰ ἦτο ἐπιμενῶς ἀσκόπων, ἂν ἡ Κοινότης Κατσιδωνίου (καὶ ἰδίᾳ οἱ κάτσοικοι τῆς Σιτάνου) ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ σπηλαίου, ἀπευθυνομένη εἰς τὴν Ε.Σ.Ε. Καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ σπηλαίου δὲν θὰ ἦτο δύσκολος, δεδομένου ὅτι τὸ δίκτυον ὑψηλῆς τάσεως τῆς Δ.Ε.Η. θὰ διέλθῃ πολὺ πλησίον.

Τὸ Κλιμακίον γνωρίζει καὶ τὰ κάτωθι σπήλαια τῆς Κοινότητος Κατσιδωνίου. (Οἱ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τοὺς Καταλόγους τοῦ Σ.Κ.Κ.).

- 1) Κάτω Πλατυθύλου — 1513 (βλ. Ἰ. Τσιφτεράκη, Τὸ σπήλαιον Κάτω Πλατυθύλου Κατσιδωνίου Σητείας — Κρητ. Ἐστία, 168, 1967, 101-107),
- 2) Χαλκικιάρης, εἰς θέσιν Νικολίου Βοθώνια (1647),
- 3) Γέρο Σπήλιος, εἰς θ. Ἀχνίστρα (619),
- 4) Κατωφύγι, εἰς θ. Σπρογγυλὰ (1426),
- 5) Κοιμιά, εἰς θ. Ἅγιος Νικόλαος—Κοιμιά (1669),
- 6) Κοιμιά Σπήλιος, εἰς θ. Πάνω Πλατύθυλο (1149),
- 7) Σπήλιάρια, εἰς θ. Λογκάδα (1150) ...
- 8) Θερόσπηλιος, εἰς θ. Θερόσπηλιο Σιτάνου (968),
- 9) Βουρλιδόρριζα, εἰς θ. Μέσα Σικάφη (2120),
- 10) Φουσκιά, εἰς θ. Φουσκιά Σιτάνου (2134),
- 11) Κεχαγιά Σπήλιος, εἰς θ. Κεχαγιά Σιτάνου (2135),
- 12) Πατελάλη, εἰς θ. Πέρα Βρύση Σιτάνου (2136),
- 13) Κασώτη, εἰς θ. Τρούλια Σιτάνου (2137),
- 14) βάρθρον Δηλαθέρη Λατσίδια, εἰς θ. Σπρογγυλὰ (2118),
- 15) » Συκιάς Λατσίδια, εἰς θ. Λάικκοι (1641),
- 16) » Συκιάς Λατσίδιακι, εἰς θ. Λάικκοι (1642),
- 17) » Λατσίδια Χάλαθροιο, εἰς θ. Χάλαθρο (2132),
- 18) » Λατσίδια εἰς Κόκκιννο Χαράκι (2133),
- 19) δολίτη Θεοχάρη Βόθωνιας, εἰς θ. Ὄξω Σικάφη (2119).

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Εἰς τὴν ἀρμοδίαν Κοινότητα ἐστάλη πρὸς συμπλήρωσιν σχετικὸν Δελτίον τὴν 21.6.1967.

2. Εἰς τὰς μετρήσεις ἐβοήθησαν οἱ ἐντόπιοι Ἐμμ. Ἀπιδιανάκης, σπουδαστῆς Παιδ. Ἀκαδ. Ἡρακλείου, Κ. Κατσαογρεσάκης, Ἰω. Βιολιδάκης, Γ. Παζεγάκης, τοὺς εὐχαριστοῦμεν θερμῶς καὶ ἐντεῦθεν. Λόγῳ αἰφνιδίως ἀδισταθείας τοῦ πρώτου ἐκ τῶν γραφόντων τὸ σπ. μετὰ τὰ 270 μ., ἐχαρτογραφήθη ὑπὸ ἰμόνου τοῦ δευτέρου. Μετὰ τὴν ἐξερεύνησιν, οἱ γράφοντες ἐνημέρωσαν τηλ/κῶς τὴν Ε.Σ.Ε., αἱ δὲ Ἐφημερίδες «Πατρίς» Ἡρακλ. (5.8.67) καὶ «Ἀνατολή» Ἀγ. Νικολ. (9.8.67) ἔγραψαν δι' ὀλίγων περὶ ταύτης.

3. Λατσιίδα λέγεται, ἐν τῇ ἀνατολ. μόνον Κρήτῃ, τὸ θάραθρον, τὸ σπηλαιόθάραθρον, ἢ καταδόθρα, τὸ σπήλαιον μὲ ἀπότομον εἴσοδον-κάθοδον κ.τ.τ. Εἰς τὴν δυτ. Κρήτην εἶναι ἀντίστοιχος ἡ λ. Τάφκος. (βλ. λεπτομερῶς εἰς μελέτην τοῦ Ἑλ. Πλατάκη, περὶ τῶν ὄνυμάτων τῶν σπηλαιῶν τῆς Κρήτης, ἣτις θὰ δημοσιευθῇ ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὰ Κρητικὰ Χρονικά).

4. Ἡ μετόβασις ἐκ Λιμένος Σητείας εἰς Κατσιδῶνι γίνεται δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ κακῆς καταστάσεως (μέσω Σταυρωμένου), μῆκους 15 χλμ. Ἐκ Κατσιδωνίου, δι' ὁδοῦ ὁμοίας καταστάσεως, φθάνομεν εἰς τὸ σπ. μετὰ διαδρομὴν 3,9 χλμ.

5. βλ. καὶ τὸ φύλλον ΖΗΡΟΣ τοῦ γεωλ. χάρτου τοῦ Ι.Γ.Ε.Υ., 1:50.000.

6. Τὸ τρίτον εἶναι τὸ σπ. Πελεκητὰ εἰς Κάτω Ζάκρον Σητείας (Ε.Σ.Ε. 1354—Σ.Κ.Κ. 1063), τοῦ ὁποίου τὸ μῆκος ἐν κατόψει εἶναι 285 μ. καὶ ἐν διαδρομῇ 350 μ.

R É S U M É

La grotte «Oxo Latsidi» de l'île de Crète.

Par El. Platakis - J. Tsifetakis

La caverne «Oxo Latsidi», qui se trouve 1 km. NW. du village Sitanos Sitias (de l'île de Crète), alt 610 m., est décrite en sommaire ici.

Cette longue caverne, qui a été découverte en Juillet (26) 1967 par M. Paul Faure, a été explorée par les auteurs en Août (3) 1967.

La caverne est une galerie longue (360 m.) et étroite (0,80-8,00 m.) haut 0,90-3,00 m., qui, autrefois, était une rivière souterraine. De nos jours les eaux sont très peu et forment des petits lacs dans quelques endroits.

Géologiquement cette caverne est intéressante. Elle est aussi considérée convenable pour un développement touristique, probablement hors du pays. Surtout pour les hommes, qui aiment faire une pénétration longue et souterraine, cette caverne-galerie est très intéressante.